

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

д.е.н, професора Чирви О.Г.

на дисертаційну роботу Захарченка Олега Володимировича на тему:
«Управління біоресурсами в аграрному секторі економіки: теорія,
методологія, практика» подану на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління
національним господарством

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковою тематикою

Дисертаційне дослідження Захарченка Олега Володимировича присвячене актуальним та значимим для практики господарювання проблемам управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, які передбачають формування та використання серйозного теоретико-методологічного обґрунтування.

Дисертаційні дослідження здійснювалися у відповідності до плану науково-дослідних робіт Одеської державної академії будівництва та архітектури за темами: «Ефективний розвиток виробничо-господарської діяльності підприємств трансформаційної економіки (за видами економічної діяльності)» (номер державної реєстрації 0108Ш10760), де опрацьовано методологічні, проектні та прикладні засади управління розвитком біоресурсів і природокористування в аграрному секторі економіки; «Проблеми розвитку менеджменту та маркетингу будівельного сектора економіки півдня України в умовах становлення ринкових відносин» (номер державної реєстрації - 01061)000951), в частині теоретичних та концептуальних основ управління біоресурсами в аграрному секторі.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Ознайомлення з дисертаційною роботою Захарченка О.В. дає підстави стверджувати, що її наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними і обґрунтованими. Вони базуються на принципах системного

1367
07.09.20

підходу, детального аналізу економічних, соціальних, екологічних проблем аграрного сектора економіки, вивченні законодавчих та нормативно-правових актів, а також наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених за проблемою дослідження. Для досягнення належних рівнів обґрунтованості та достовірності здобувачем використано такі методи: спостереження (для дослідження стану та динаміки макро- та мікроекономічних умов розвитку біоресурсів); порівняння (для дослідження динаміки й оцінці тенденцій ресурсного потенціалу управління біоресурсами); вимірювання (для дослідження стану та динаміки економічної результативності управління розвитком біоресурсів); теоретичні методи: аксіоматичний (для формулювання теоретичних" положень щодо управління біоресурсами в аграрному секторі економіки як соціально-економічної категорії); аналізу (для розкриття змісту системи управління та інгресії біоресурсів в аграрному секторі економіки); синтезу (для висвітлення взаємозв'язку біоресурсів з економічною та соціальною системами на основі кон'югації); абстрагування (для створення категоріально-понятійного апарату та формулюванні висновків та рекомендацій з управління біоресурсами); системний (для встановлення значення відродження сільської соціально-побутової сфери як базової складової ефективного управління біоресурсами в аграрному секторі економіки); створення теорії (для введення в теорію управління гіпотези про належність людини до біологічних ресурсів); спеціальні методи дослідження: монографічний (для узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду з управління біоресурсами); економіко-статистичний (для виявлення впливу окремих факторів в управлінні біоресурсами на економічну результативність аграрного виробництва); індексний (для характеристики змін показників в управлінні біоресурсами аграрного сектору); розрахунково-конструктивний (для обґрунтування основних напрямів підвищення соціально-економічної результативності управління біоресурсами); економіко-математичні методи (для економіко-математичного моделювання та оптимізації виробничо-господарської діяльності кластерів об'єднаних територіальних громад

сільської місцевості); графічний (для оцінки динаміки ресурсного потенціалу аграрної галузі).

Зміст та структура роботи у цілому відповідають поставленим завданням. Теоретична частина дисертації виконана на основі узагальнення, систематизації існуючих наукових розробок та публікацій у сучасних періодичних виданнях провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем управління біоресурсами в аграрному секторі економіки.

У процесі проведення досліджень, автором використана значна кількість статистичних матеріалів, їх творчий аналіз, що дозволило досить логічно і чітко окреслити необхідність поставлених на вивчення задач, а широкий пошук і обробка наукових праць підтверджують обґрунтованість розроблених наукових положень та достовірність висновків і рекомендацій.

Оцінюючи зміст дисертаційної роботи, можна стверджувати, що одержані наукові результати є достатньо ґрунтованими, а їх наукова новизна в світлі представлених у роботі доказів достовірна, що підтверджується методологією і застосуванням загальнонаукових принципів здійснення комплексного дослідження. Висновкам та пропозиціям, що представлені у дисертації, притаманні повнота та логічність викладання, достатні рівні наукової обґрунтованості і достовірності.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації

Дисертаційна робота Захарченка О.В. характеризується певним внеском у розвиток теорії, методології та практики формування основ управління біоресурсами в аграрному секторі економіки.

Основними науковими результатами дослідження, що характеризуються новизною, на наш погляд, є:

- науково обґрунтовано дуальну природу системи управління біоресурсами аграрного сектору економіки, цілісна єдність якої завдяки функціональним та інституціональним складовим людського чинника

формує масштаб, зміст, якість, інгресію, кон'югацію та синергію управлінського процесу;

- обґрунтовується методологічна єдність наукового пізнання управління біоресурсами в аграрному секторі економіки та екологізації виробничо-господарської діяльності в планетарних, економіко-блокових, національних, регіональних та суб'єктно-господарюючих масштабах; розкривається їх діалектична відмінність з позицій управлінської предметності (суб'єкта і об'єкта управління), а також як загального і одиничного різнорівневого соціально-економіко-екологічного явища;

- розроблено методологічне забезпечення пізнавальної та перетворювальної місії використання світового досвіду з управління біоресурсами аграрного сектора, зокрема в частині належності сільської громади до етноутворюючих одиниць (конвіксії), сукупність яких поєднує спільна демографічна історія походження, пристосування до ландшафту місця проживання, поведінковий стереотип, однохарактерний побут, виконання функції національного етногенезу, типова адаптивна мотиваційно-поведінкова функція в громаді та у виробничо-господарській діяльності, що значною мірою впливає на соціально-економічну управлінську результативність;

- трактування економічної категорії «управління біоресурсами в аграрному секторі», що на відміну від інших, відображає найзагальніші та найістотніші явища реальної економічної дійсності предметно цілеспрямованого ведення в сільському господарстві виробничо-господарської діяльності, множинність соціально-економічної та екологічної результативності якої в процесі використання довкілля в перспективі забезпечує як відновлення та нарощування біоресурсів, так і збереження та удосконалення природних ресурсів;

- методологічні засади оцінювання результативності управління стосовно різних об'єктів з використанням комплексу методичних підходів (цільового, витратного, процесного, багатоаспектного, поведінкового,

ринкового, фінансового), що має універсальний характер та дозволяє всебічно віддзеркалювати управлінську результативність, враховувати особливості функціонування досліджуваних суб'єктів, проявляти релевантну властивість менеджменту для порівняння отриманих результатів та поставлених цілей;

- методологічні підходи щодо аналізу ресурсного потенціалу управління біоресурсів в аграрному секторі економіки, що враховує взаємозв'язок економічних, соціально-демографічних, інституціональних та екологічних сфер життєдіяльності в сільському господарстві й передбачає міжгалузеве, територіально-просторове й приватно-громадське збалансування його інтересів в процесі виробничо-господарської та ринкової діяльності;

- науково-прикладні аспекти дослідження результативності управління біоресурсами в аграрному секторі економіки в комплексі, що охоплює його економічні, соціальні та екологічні результати, стан та тенденції яких в частині продуктивності використання землі та збереження її природної родючості, відтворення трудових ресурсів, фінансової результативності господарюючих суб'єктів, споживання населенням основних продуктів харчування в розрахунку на одну особу, є аргументами на користь проведення в досліджуваному об'єкті системних організаційно-управлінських заходів з розвитку багатокладності на селі, відродження сільської соціально-побутової сфери, підвищення соціально-економічного добробуту сільського населення, інноваційно-інвестиційного забезпечення екологізації сільськогосподарського виробництва;

- методологічні підходи до підвищення економічної ефективності управління біоресурсами, що передбачає активізацію участі аграрного сектора у світовому поділі праці за рахунок таких факторів як: використання господарюючими суб'єктами наявних конкурентних переваг у зовнішньоекономічній діяльності; модернізація життєдіяльності сільської громади та виведення рівня життя селян до сучасних європейських стандартів; активне впровадження в практику господарювання новітніх

науково-технічних та менеджерських і маркетингових здобутків; врахування особливостей економічної глобалізації, блокової міждержавної та внутрішньодержавної регіоналізації;

- теоретичні положення щодо взаємозв'язку біоресурсів з економічною та соціальною системами на основі кон'югації, що показує здійснення людиною внутрішньої структуризації й впорядкованості економічних процесів аграрного сектора економіки та виокремлює цей об'єкт дослідження цілісністю, організованістю, інституціональністю, соціально-економіко-екологічною результативністю;

- наукові підходи щодо системної діагностики оточуючого та внутрішнього середовища аграрного сектора економіки, що, на відміну від інших, віддзеркалюють значущість сільського господарства як мультиплікатора розвитку інших сфер життєдіяльності національного господарського комплексу, джерела створення абсолютного додаткового продукту та чинника забезпечення зростання валового внутрішнього продукту країни;

- пропозиції щодо розвитку багатокладності в аграрному секторі економіки, що базуються на існуючому розподілі праці між сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими господарствами та господарствами населення, спеціалізація яких дозволяє сільським мешканцям здійснювати самореалізацію з виробництва сільськогосподарської продукції згідно особисто зробленого вибору форми господарювання на землі у відповідності до світогляду, інтелекту, мотивації, фізичних, професійних, освітньо-кваліфікаційних та інших індивідуальних особливостей конкретної особи;

- методологічні підходи щодо визначення пріоритетів державної регуляторної політики з управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, що ґрунтуються на об'єктивній необхідності поєднання та балансування державних регуляторів з дією саморегулювання виробничо-господарської діяльності при керуванні сільською галузевою та

територіальною економікою на засадах підприємництва, ринкової конкуренції, права власності, екологічної безпеки;

- науково-практичні рекомендації з відродження сільської соціально-побутової сфери, що ґрунтуються на необхідності виведення її на новий якісно вищий рівень ведення в силу вагомості впливу соціуму на результативність економічних та екологічних систем; іммобільності ресурсів в аграрному секторі економіки в зв'язку зі специфікою виробничо-господарської діяльності та способу життя в сільській місцевості; наявності диспропорцій між селом та містом в інженерно-комунальному забезпеченні житлового фонду; нагальності задоволення потреб сільських жителів в інфраструктурно-побутовому обслуговуванні у відповідності до сучасних світових стандартів;

- наукові підходи щодо підвищення добробуту сільського населення, що обґрунтовують цей управлінський важіль в якості чинника зростання соціально-економічної результативності використання біологічних та природних ресурсів в аграрному секторі, який забезпечують оплата праці, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, грошові надходження від реалізації сільськогосподарської продукції та здійснюваних робіт і послуг, пенсії, стипендії, субсидії, субвенції та інші грошові, матеріальні і нематеріальні доходи в сільській місцевості;

- обґрунтування щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів, що передбачає: формування національної програмно-цільової системи екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора; економіко-математичне моделювання та оптимізацію виробничо-господарської діяльності кластерів об'єднаних територіальних громад сільської місцевості, блочна система яких включає раціональне поєднання рослинництва, тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції на основі оптимальної за сівозмінами для конкретних природно-кліматичних зон структури посівних площ аграрних суб'єктів господарювання; стимулювання сільських домогосподарств,

фермерських господарств та аграрних підприємств малого та середнього бізнесу до використання на комерційній основі послуг висококваліфікованих фахівців в області органічного виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки, менеджменту, маркетингу, охорони довкілля, техніко-технологічних нововведень, що безпосередньо впроваджуються в практичну виробничо-господарську діяльність; орієнтування державної освітньої політики на зростання частки жителів сільської місцевості з вищою освітою для скорочення розриву в освітній сфері між селом та містом; спрямування капітальних інвестицій з боку держави, органів місцевого самоврядування та стейкхолдерів на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування, в тому числі в області одержування нових знань щодо закономірностей розвитку об'єктів матеріальної та нематеріальної природи, збереження біорізноманіття і середовища існування людини на рівні, що не менший за середнє значення за всіма іншими напрямками в національному господарському комплексі.

Основні положення теорії, методологічні розробки, методичні підходи та напрямки практичної реалізації дисертаційного дослідження були прийняті до використання при вирішенні поточних і перспективних проблем управління біоресурсами в аграрному секторі економіки в низці регіонів України (Миколаївська, Херсонська, Одеська, Дніпропетровська області, а також на окремих підприємствах), що підтверджено відповідними довідками.

Теоретичні розробки й практичні результати дослідження використовуються в навчальному процесі Одеської державної академії будівництва та архітектури при викладанні економічних дисциплін «Стратегічний маркетинг», «Маркетингові дослідження», «Міжнародний маркетинг», «Маркетингова цінова політика», «Інфраструктура товарного ринка», «Маркетингова товарна політика», «Промисловий маркетинг», «Товарознавство», про що є відповідна довідка.

**Оцінка повноти вкладення результатів дослідження в
опублікованих роботах**

Результати дослідження викладено в 60 наукових працях, з них 3 - монографії, у тому числі 1 одноосібна; 34 - статті в наукових фахових виданнях України та інших держав, з них 4 - в іноземних виданнях та у виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз; 16 - матеріали наукових конференцій, 5 - статті в зарубіжних періодичних виданнях.

Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи викладено на 451 сторінках. Основний текст дисертації становить 365 сторінки, містить 36 таблиць та 41 рисунок. Список використаних джерел нараховує 275 найменувань, розміщених на 29 сторінках, 22 додатка, що розміщуються на 28 сторінках.

Структура дисертації повністю узгоджується з її назвою, метою і завданнями дослідження. Розділи дисертації викладені змістовно, логічно, взаємопов'язані, зорієнтовані на забезпечення обґрунтованості висновків і пропозицій.

Досягненню поставленої мети відповідає побудова дисертаційного дослідження, в якому висвітлені такі складові:

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано її мету та завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, подано наукову новизну одержаних результатів, викладено практичну цінність наукового дослідження, представлено відомості щодо апробації та публікацій результатів проведеного наукового дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні основи управління біоресурсами в аграрному секторі економіки» ідентифіковано понятійно-категоріальний апарат та розкрито сутність управління біоресурсами в аграрному секторі економіки як соціально-економічної категорії, розкрито зміст системи управління та інтеграції біоресурсів, висвітлено взаємозв'язок

біоресурсів з економічною та соціальною системами на основі управлінської кон'югації.

У другому розділі дисертаційної роботи «Методологічні засади управління біоресурсами в аграрному секторі економіки» обґрунтовано методологічні основи дослідження управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, узагальнено світовий досвід управління ними, розроблено методичне забезпечення оцінки результативності управління біоресурсами в аграрному секторі економіки.

У третьому розділі дисертаційної роботи «Стан та тенденції розвитку управління біоресурсами в аграрному секторі економіки» проведено діагностику макро- та мікроекономічних умов управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, проаналізовано їх потенціал біоресурсів; оцінено економічну та соціальну результативність управління біоресурсами в аграрному секторі економіки.

У четвертому розділі дисертаційної роботи «Концептуальні основи управління біоресурсами» обґрунтовано розвиток багатокладності в аграрному секторі економіки як чинника підвищення соціально-економічної результативності його біоресурсів; визначено пріоритети державної регуляторної політики з управління біоресурсами в аграрному секторі економіки; розроблено концептуальні основи відродження сільської соціально-побутової сфери.

У п'ятому розділі дисертаційної роботи «Основні напрями підвищення соціально-економічної результативності управління біоресурсами» обґрунтовано необхідність підвищення соціально-економічного добробуту сільського населення; розроблено рекомендації щодо підвищення результативності управління біоресурсами в контексті інтеграції України у світовий економічний простір; запропоновано науково-прикладні підходи щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів аграрного сектору економіки.

В цілому дисертація Захарченка О.В. на тему: «Управління біоресурсами в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика» є самостійним науковим дослідженням, що досить повно висвітлює досліджувану тему за обраним напрямом, а його предметно-об'єктна сфера за змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 - економіка та управління національним господарством.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

Не дивлячись на досить високий теоретико-методологічний рівень виконання дисертаційної роботи, та при позитивній оцінці її прикладних положень, слід зробити деякі зауваження та визначити наявні дискусійні моменти, зокрема:

1. Здобувач цілком справедливо подає світовий досвід управління біоресурсами в аграрному секторі в якості важливої методологічної засади (с. 123). Тому в проектній частині дисертації варто було очікувати імплементацію існуючого досвіду в національне сільське господарство з врахуванням його особливостей. Проте в дисертації питання виробництва екологічно чистої продукції, безвідходних технологій, мінімізації використання пестицидів та синтетичних мінеральних добрив залишаються лише в сегменті теоретико-методологічного вишукування.
2. Розробка концептуальних основ управління біоресурсами в розділі 4 правомірно включає опрацювання низки питань стосовно розвитку багатокладності, виділення пріоритетів державної регуляторної політики з управління біоресурсами, відродження сільської соціально-побутової сфери як базової складової ефективного управління біоресурсами в аграрному секторі. Цілком логічним подовженням концептуальних основ постає розкриття регіональних аспектів розвитку біоресурсів. Однак таких досліджень здобувач не проводить, тоді як результативність аграрного сектора значною мірою визначається природно-кліматичними, земельними,

матеріально-технічними, демографічними, інституціональними та іншими ресурсами, сукупність яких в якості системного чинника є специфічною для кожного регіону країни.

3. Оскільки в Україні відбувається адміністративно-територіальна реформа, що передбачає децентралізацію управління та надання більших повноважень органам місцевого самоврядування, то в дисертації було б бажано спрогнозувати як передача повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування вплине на відтворення основних біоресурсів аграрного сектору.
4. Проведені дослідження, що висвітлюють в проектній частині дисертації інноваційно-інвестиційне забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів (підрозділ 5.3, с.359), охоплюють надзвичайно широкий спектр питань, які за своєю вагомістю заслуговують на виокремлення та самостійне дослідництво. Зокрема це стосується як інвестиційного, так і інноваційного та екологічного забезпечення розвитку біоресурсів аграрного сектора.
5. Підтримуємо пропозицію здобувача щодо подолання тренду щорічного зниження частки населення в сільській місцевості з повною вищою освітою та необхідності скорочення розриву між містом і селом в сфері вищої освіти (с. 365). Бо існуючий стан та тенденції дійсно негативно впливають на науково-інноваційного забезпечення управління біоресурсами в аграрному секторі. Водночас, варто було б конкретизувати організаційно-економічні та соціально-інституціональні механізми, використання яких сприятиме вирішенню цієї важливої для аграрного сектора проблеми.
6. Не всі розділи та підрозділи дисертації рівноцінні як за науково-дослідницькою значущістю матеріалів, так і за їх обсягами. Так, наприклад, розділ 2 викладено на 98 сторінках, а розділ 5 на 50

сторінках, це також стосується і підрозділів 1.3 - (84-97 с.) і 3.1 - (197-211с.).

7. У роботі присутні певні редакційні погрішності.

Загальні висновки і оцінка дисертації

Дисертаційна робота Захарченка Олега Володимировича на тему: «Управління біоресурсами в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика» є цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, щодо вирішення актуальної проблеми управління біоресурсами в аграрному секторі економіки. Сформовані в ній висновки мають як теоретико-методологічне, так і практичне значення. Матеріал представлений на достатньо високому науковому рівні, а актуальність теми дослідження та її значення для науки і практики національної економіки відповідають вимогам, що висуваються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Дисертаційне дослідження охоплює широке коло питань, що дозволили автору всебічно й системно вивчити поставлену проблему і досягти наміченої мети. Роботу позитивно відзначають чіткість та логічність розв'язання проблеми дослідження, обґрунтованість і аргументованість методів і підходів до реалізації поставлених задач. Мова дисертації чітка, грамотна, викладена в одному стилі, який носить науково переконливий характер.

Аналіз змісту автореферату та друкованих праць за темою дисертації дозволяє зробити висновки, що у них достатньо повно відображено методіку дослідження, його наукові результати і основні висновки. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України.

Все викладене дозволяє стверджувати, що дисертація на тему «Управління біоресурсами в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика» за якістю дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їхньою практичною цінністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами і

доповненнями), а її автор - Захарченко Олег Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національних господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор,
радник міського голови
Уманська міська рада

Чирва Ольга Григорівна

Справдісність підпису Чирви О. Г. зсвіргун
Заст. міського голови,
секретар виконавчого комітету

